

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA

KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

L. Kowalski (I)

Nr 20 (249)

R. VIII: 2010

Data odczytu: 26.5.2010

Data wydania: 26.5.2010

809. spotkanie

Stanisław Poręba

Na Pomorzu było dwóch Leonów Kowalskich...

I

Leon KOWALSKI (ur. 28 VI 1881, Pomorze – zm. 8 XI 1960, Grudziądz), drukarz, redaktor odpowiedzialny, więzień polityczny, działacz narodowy i społeczny.

Rodzice: Michał i Marianna z Niedanowskich. Od 1904 r. żonaty z Antoniną Maciejewską. W Grudziądzu mieszkał przy ul. Cegielnianej 5 (1924-1928), ul. Cegielnianej 11-13 (1933) i pl. 23 Stycznia 6 (1937-1938).

W maju 1895 r. przybył do Grudziądza i rozpoczął naukę drukarstwa, jako uczeń drukarski w drukarni „GAZETY GRUDZIĄDZKIEJ”, u W. Kulerskiego. W 1898 r. został aresztowany przez pruską policję, ponieważ odmówił wydania nazwiska autora art. „Uwaga polski lud”, drukowanego w „GAZECIE GRUDZIĄDZKIEJ” i potępiającego hakatę. Zwolniony po interwencji polskiego posła do Parlamentu Rzeszy Niemieckiej w Berlinie. W rok później więziony był przez dwa miesiące za podobną sprawę.

W 1898 r. uzyskał dyplom drukarza. Wydawca „GAZETY” wysłał go do Lipska gdzie uzupełniał swoją wiedzę w zakresie obsługi linotypów. W 1903 r. pracował okresowo w drukarni „GAZETY LUDOWEJ”, organu Mazurskiej Partii Ludowej w Ełku (Mazury). Red. nac. „GAZETY LUDOWEJ” był Jan M. Rakowski (1857 – 1939).

Równoległe z pracą drukarza pełnił funkcję redaktora odpowiedzialnego „GAZETY GRUDZIĄDZKIEJ”. W 1901 r. grudziądzki sąd pruski skazał go na 3 miesiące więzienia, za opublikowanie art. ośmieszającego niemieckiego wójta. Po powrocie do Grudziądza, w 1906 r. był tzw. „redaktorem do siedzenia” („sietzredaktor”).

Szeroko znaną postacią wśród Polaków na ziemiach zaboru pruskiego i emigracji zarobkowej w Niemczech stał się w okresie strajków szkolnych (1906-1907). Red. odp. „GAZETY GRUDZIĄDZKIEJ” był w okresie 26 II - 30 IX 1907 r. W procesie o artykuł „Wojna z dziećmi polskimi”, (23 VII 1907 r.) został skazany na 6 tygodni aresztu. W innych procesach m. in. z 5 IX 1907 r. został skazany na 1 rok więzienia (art. wzywający rodziców polskich do bojkotowania nauczycieli Prusaków z powodu ich postawy wobec strajków) i z 18 I 1908 r. - 3 miesiące więzienia oraz 2 dni aresztu (za art. potępiający hakatystów). W tym okresie tylko w znanym, ciężkim więzieniu pruskim Wronki (Wielkopolska) był więziony przez 16 miesięcy...

Po wybuchu I wojny światowej został powołany do armii niemieckiej. Walczył na froncie wschodnim, gdzie dostał się do rosyjskiej niewoli. Jako jeńiec wojenny więziony był w Kałudze, skąd uciekł i powrócił do Grudziądza.

W dn. 18 X 1920 r. ZGWK w Tuszewie k. Grudziądza zorganizowały jego jubileusz 25-lecia pracy w zawodzie drukarza.

W 1933 r. przeszedł na emeryturę jako b. więzień polityczny lat pruskiej niewoli. Po wybuchu II wojny światowej niemieccy okupanci wywieźli go z Grudziądza do prac przymusowych na Pomorzu. W 1945 r. pomagał odbudowywać z ruin wojennych przemysł drukarski na Pomorzu, m. in. w Grudziądzu.

W 1957 r. był pracownikiem Centrali Wydawniczej Druków Grudziądzkich Zakładów Graficznych w Grudziądzu i obchodził 50-lecie pracy w zawodzie drukarza.

Z odznaczeń posiadał Złoty Krzyż Zasługi (1933). Grób jego znajduje się na Katolickim Cmentarzu Parafialnym w Grudziądzu, ul. Cmentarna 1.

LITERATURA:

- ⊕ Bona J., Legion Pomorski..., Małe Tarpno - Grudziądz 1924, s. 25-26.
- ⊕ /Cent soixante dix/ 170 proces de presse..., Paris (wł. Kraków) 1908 s. 36-37, 40-41, 42-43.
- ⊕ Jeuthe F., Księga adresowa m. Grudziądza 1924-1925, [Grudziądz 1924], cz. I, s. 7, cz. III, s. 45.
- ⊕ Jeuthe F., Księga adresowa m. Grudziądza 1933, Grudziądz [1933], s. 49.
- ⊕ Księga adresowa m. Grudziądza... 1927-1928, [Grudziądz 1927], s. 65, 179.
- ⊕ Księga adresowa Ziem Zachodnich... 1937-1938, [Gdynia 1937], cz. II, s. 76.
- ⊕ Pepliński W., Prasa Pomorska II Rzeczypospolitej 1920 - 1939, Gdańsk 1987, s. 103, 369.
- ⊕ Perkowska T., Zakłady Graficzne Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu i ich działalność wydawnicza (1894-1939), ROCZNIKI BIBLIOTECZNE 1965, z. 3-4, s. 278, 287, 292, 294, 296, 316, 442-444.
- ⊕ Poręba S., „GAZETA GRUDZIĄDZKA”. Calendarium, Grudziądz 2004, s. 12, 13, 21, 33.
- ⊕ Poręba S., Ludzie dawnego Grudziądza. Leon Kowalski (1881 – 1960), „I K P” [wyd. 1], 1992, nr 18, s. 4.
- ⊕ Szczechura R. i T., Zagadnienia kulturalno-oświatowe i społeczno-gospodarcze w czasopiśmie polskiego ruchu ludowego 1889 – 1918. Materiały bibliograficzne, Warszawa 1969, s. 181, poz. 5145, 5146, s. 185 poz. 5274, 5275.
- ⊕ Szczechura T. i R., Zagadnienia społeczno-polityczne wsi w czasopiśmie polskiego ruchu ludowego 1889 – 1918. Materiały bibliograficzne, Warszawa 1967, s. 31.
- ⊕ Wydanie Pamiątkowe z okazji jubileuszu pracy zawodowej pracowników Centrali Wydawniczej Druków Grudziądzkich Zakładów Graficznych w Grudziądzu, Grudziądz 1957, s. [10, fot.].
- ⊕ Żniński I., Nauka języka polskiego w szkołach pruskich..., opracował..., Grudziądz 1914, s. 63.

WZMIANKI W CZASOPISMACH:

- „GAZETA GRUDZIĄDZKA” 1929, nr 60, s. [5], nr 80 s. [3].
- „GAZETA TORUŃSKA” 1907, nr 170, s. 3, nr 227, s.2.
- ROCZNIK GDAŃSKI. T. 77:1977, s. 193, poz. III.

II

Kowalski Leon (1882-1952), drukarz, wydawca, dziennikarz, działacz narodowy i społeczny. Ur. 2 X, Rombark k. Starogardu Gdańskiego. Uczęszczał do Collegium Marianum w Pelplinie k. Tczewa, do gimnazjum w Chełmnie, następnie w Brodnicy, gdzie należał do tajnego Tow. Filomatów (1899-1901). W procesie 1901 r. został ukarany naganą. Po otrzymaniu matury (1905), studiował prawo w Berlinie i na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (1906, 1 semestr). W l. 1907-1910 pracował jako drukarz, następnie redaktor w redakcji „Pielgrzyma” w Pelplinie. Od 1910 r. był właścicielem drukarni w Starogardzie Gdańskim, gdzie drukował „Naszą. Gazetę” (1910-1914) oraz jej mutacje „Gazeta Kościer-

ska" i „Gazeta Lubawska” Obok drukarni prowadził księgarnię. Szeroko znany był jako działacz Tow. Gimnastycznego „Sokół”, Tow. Śpiewaczego „Lutnia” (m. in. prezes zarządu), Zw. Kół Śpiewaczych (Okręg Starogard Gdański), Tow. Czytelni Ludowych (1911, sekretarz Komitetu TCL na Prusy Królewskie, Warmię i Mazury) oraz Stowarzyszenia Młodzieży Katolickiej (założyciel, 1912). W 1912 r. brał udział w Zjeździe Młodokaszubów w Gdańsku. Był też członkiem Rady Głównej Narodowej Partii Ludowej w Bydgoszczy.

Po wybuchu I wojny światowej został powołany do wojska niemieckiego. W 1915 r. dostał się do niewoli rosyjskiej. Po zwolnieniu z niewoli, pracował w Komitecie Polskim Zjednoczenia Międzypartyjnego w Piotrogradzie i Kijowie, następnie w Głównym Zarządzie Kolei Czarnomorskiej na Kaukazie. W 1919 r. powrócił do kraju i wstąpił do Wojska Wielkopolskiego, później Wojska Polskiego (m. in. organizator i pierwszy dowódca 66 Kaszubskiego Pułku Piechoty). W 1921 r. przeszedł do rezerwy w stopniu majora. W l. 1921-1922 pracował jako referent w Pomorskim Urzędzie Wojewódzkim w Toruniu, a następnie był kolejno: starostą, w Kartuzach (1922-1923), Kościerzynie (1923-1927) i Świeciu n. Wisłą. (1927-1932). W l. 1937-1938 był redaktorem tygodnika „Informator” w Świeciu, później korektorem „Kurier Bałtyckiego” w Gdyni. W latach II wojny światowej został wysiedlony do Radomia. Po 1945 r. pracował jako korektor w „Gazecie Morskiej” w Gdyni, a po 1950 r. jako księgarz. Okresowo współpracował z „Przeglądem Kupieckim” (Gdynia-Gdańsk). Miłośnik i zbieracz dzieł kaszubskiej i kociewskiej sztuki ludowej. Autor książki: Kwiatki znad drogi mojego życia [Wiersze], Świecie 1935. Członek Tow. Naukowego w Toruniu (1928-1932) i Zw. Filomatów Pomorskich. Posiadał odznaczenia: Krzyż Komandorski Orderu Polonia Restituta, Odznaka Frontu Wielkopolskiego, Odznaka Frontu Pomorskiego. Zm. 6 IX, Gdynia.

S. Poręba, OSKARŻENI W PROCESIE FILOMATÓW W TORUNIU (9-12 września 1901 r.). Słownik biograficzny, Grudziądz 2006, s. 49-51. (fot. s. 16, nr 43).

Uwaga:

W biogramie Leona Kowalskiego, pióra A. Siemiginowskiej, opublikowanym w Polskim Słowniku Biograficznym (t. 14, s. 64-65), znajduje się wzmianka, że po 1907 r. pracował w redakcji „Gazety Grudziądzkiej” w Grudziądzu. Nie jest to zgodne z prawdą. W drukarni, następnie w Zakładach Graficznych Wiktora Kulerskiego przez wiele lat pracował jako drukarz **inny Leon Kowalski** (1881-1960). Kilka razy był redaktorem odpowiedzialnym „Gazety Grudziądzkiej”, m. in. w 1907 r. „Gazeta Lubawska”, mutacja „Naszej Gazety”, wychodziła 3 razy na tydzień, od 1 kwietnia 1913 r. Częściowo była drukowana w drukarni Bolesława Szczuki w Lubawie. Po pewnym czasie tytuł jej uległ zmianie na „Głos Lubawski”. Pismo usamodzielniało się i B. Szczuka wydawał go do marca 1914 r.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.